

HABERMAŞÇI BURJUVA KAMUSALLIĞININ DEMOKRATİK İÇERİĞİ

Mustafa Ali MİNARLI*

Özet

Bu çalışmanın amacı kamusal düşünce Jürgen Habermas tarafından ele alınış biçiminin toplumsal varoluşu barışçıllaştırma yönünde iletişimsel bir düzenek şeklinde kavranabilecek demokrasi ile olan ilişkisinin niteliğini sorgulamaktır. Bu bağlamda, öncelikle incelemenin kuramsal yapısını oluşturan demokrasi kavramından bahsedilecek, ardından Habermas'ın kamusal düşünce ortaya konarak burjuva kamusal kavramsallaştırmasının günümüz toplumsal gerçekliğinde demokratik bir içerik arz edip etmediği sorgulanacaktır. Çalışmada, aynı zamanda, çağcıl demokrasi anlayışına temel oluşturan eşit tanınma sisteminin, her ne kadar prosedürel olarak eşit katılım ve özgür söyleme dayanan bir müzakere ortamının kurumsallaşması yönünde radikal bir adım olduğu öngörülse de, Habermasçı kamusal anlayışında sınırlı bir kapsayıcılığa sahip olduğu vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, burjuva kamusal, eşit tanınma, kamusal alan.

(Democratic Content of Habermasian Bourgeois Publicity)

Abstract

The aim of this study is to questionize the qualification of the relationship between the Habermasian thought of publicity and democracy which can be considered as a communicational mechanism directed to bring peace to social existence. In this context, firstly the term of democracy which constitutes the theoretical form of the study will be mentioned, then Habermas' publicity thought will be exhibited and it will be questionized that whether the theorization of bourgeois publicity finds a democratic response in today's social reality or not. In this study, at the same time, it will be emphasized that equal recognition system, which provides a basis for contemporary democracy understanding and which can be foreseen as a radical step towards institutionalization of negotiation environment depending on procedurally equal participation and free speech, has a limited comprehensiveness in Habermasian public sphere understanding.

Key Words: Democracy, bourgeois publicity, equal recognition, public sphere.

* Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi öğretim elemanı

Giriş

Bireysel ve kolektif kimliklerin sibernetik bir mecra düzleminde temsil edildiği günümüzde, yeni iletişim teknolojileriyle toplumsal yaşam kolektif insani eylemin tarihsel birimi agoranın fiziksel sınırlarının dışına çıkmakta, insani yaşamı anlamlandıran tinsel örüntüler yeniden örgütlenmektedir. Küreselleşme olarak adlandırılan ve gerçeklik tahayyülünün sarsıldığı bu süreçte “zaman ve uzam birbirinden ayrılmakta”¹, “güç sibernetik bir karaktere evrilmektedir”². Sosyal ve siyasal yaşama dair tarihsel koşullar paralelinde oluşan kurumsallık biçimleri ve toplumsal kabullerin üzerinde yükseldiği epistemik temel, farklı bir içeriğe bürünmektedir. Bu durum demokrasi kavramına yüklenen anlamı da değiştirmektedir. Yakın sayılabilecek bir zamana kadar insan hakları ihlali bakımından sicili kabarık, sınırlı bir özgürlük ortamı içeren birçok otokratik nitelikli rejim, günümüzde demokrasiyi sosyo-politik gelişme açısından ulaşılabilecek bir durum olarak görmekte, siyasal sistemlerini Batılı ülkeler özelinde uygulanagelen demokratik ilkeler bağlamında yeniden organize etmektedir. Böylelikle, küresel sistemin baskın politik örgütlenme biçimi olan ulus devletlerin pek çoğu, egemenliklerinin meşruiyetini toplumsallaştırmaktadırlar.

154

Bu çalışmada, çeşitli ideolojilerle şekillenmiş birçok ülkenin uzun yıllar boyunca en doğru biçiminin kendi hakimiyet alanında uygulandığını ifade ederek sahiplik iddiasında bulunduğu demokrasi kavramının sosyal teoride düşünceleri sıklıkla vurgulanan bir düşünür olan Habermas'ın kamusalılık tasavvuruyla ilişkisi incelenecektir. Çalışmada, küreselleşmeyle birlikte Batılı ilkeler dahilinde yeniden tanımlanışı anonimleşerek evrensel bir ölçüt haline gelen demokrasi ve söz konusu kavramın tarihsel olarak üzerinde yükseldiği toplumsal zeminin iletişimsel karakterini inceleyen Habermas'ın kamusalılık düşüncesinin ana hatları ortaya konulacaktır. Çalışmanın seyri açısından, araştırmanın önemli bir boyutunu teşkil eden demokrasi kavramının günümüz haliyle temsilcisi olduğu anlam evreninden, öncelikle bahsedilecektir. Bu bağlamda demokrasinin ne olduğuna dair biçimselci (prosedürel) yaklaşımlar ortaya konup, son yıllarda politik kuramda etkin bir yer teşkil eden radikal demokrasi tartışmalarına değinilecektir. Habermas'ın *İletişimsel Eylem Kuramı*³ isimli çalışmasından farklı olarak kamusalılık nosyonuna somut, tarihsel bir arkaplan sunan yapısı nedeniyle *Kamusallığın*

¹ Anthony Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, çev. Ersin Kuşdil Üçüncü Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004, s.27.

² Zygmunt Bauman, *Küreselleşme Toplumsal Sonuçları*, çev. Abdullah Yılmaz, İkinci Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2006, s.27.

³ Jürgen Habermas, *İletişimsel Eylem Kuramı*, çev. Mustafa Tüzel Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001.

*Yapısal Dönüşümü*⁴ adlı eseri daha çok vurgulanacaktır. Daha sonra, kamusal düşünceyi Habermas tarafından ele alınış biçiminin günümüz toplumsal gerçekliğinde farklı şekillerin fikir ve mevcudiyetlerinin temsiline imkân tanıyıp tanımadığı belirlenecektir. Böylelikle, temsili demokrasinin neden olduğu meşruiyet krizini aşma yönünde önemli bir adım olan burjuva kamusal kavramsallaştırmasının farklılıkların diyalojik bir zemin üzerinde görünürleşmesini sağlaması açısından radikal demokratik potansiyeli ölçülmeye çalışılacaktır.

Klasik Biçimden Radikal Haline Demokrasi

Günümüz siyasal hayatında yaygın bir meşruiyet parametresi haline gelen demokrasi toplumsal hayatta da önemli bir yer işgal etmektedir. Kişilerarası ilişkilerden devletlerarası münasebetlere kadar birçok alan demokratik-antidemokratik kutuplaşması bağlamında tanımlanmaktadır. Çocuklar ebeveynlerini demokratik olmamakla suçlamakta, ülkeler demokrasi ve özgürlük adına birbirlerine savaş açmaktadır. Tüketim objelerine erişim imkânı demokratikleşme açısından tanımlanmaktadır.

Normatif bir karakter arz ettiğinden dolayı oldukça geniş bir kullanıma sahip olan demokrasi, aynı zamanda, tarihsel bir gelişimin temsilciliğini yapmaktadır. Belirli bir coğrafya üzerindeki toplumun nasıl yönetileceğine dair bir durumu imleyen bu anlam ifadesini Antik Yunan şehir devletlerinin (polis) pratiğinde bulmuştur. Etimolojik olarak, "Yunanca'dan kelime kelime çevrildiğinde demos ve cratos karşılığı halkın gücü veya halkın yönetimi anlamına gelmektedir"⁵. Aristo'nun yönetim biçimlerine ilişkin yapmış olduğu tasnife göre monarşi, aristokrasi, politeia, tiranlık ve oligarşiden sonra gelen demokrasi yoksulların çıkarını amaçlayan çoğunluğun yönetimini ifade etmektedir⁶. Kavram, antikiteden beri süregelen temel anlamı konusunda Anthony Giddens'in ifadesiyle yönetimde hükümdarların ya da soylular sınıfının değil, halkın olduğu bir siyasal düzeni vurgulamaktadır.⁷

Antik Yunan polislerinde iktidarın nasıl belirleneceğinin tespitine yönelik bir biçimi tanımlayan demokrasi kavramı, tarihsel olarak, sınırlı, dışlayıcı bir toplumsal zemine yaslanmıştır. Yönetenlerin ve yönetilenlerin aynı insanlardan oluştuğu polis tecrübesinde yönetenler de, yönetilenler de çoğunlukla köle sahibi erkeklerden oluşmaktaydı. Demokratik süreçlere

⁴ Jürgen Habermas, *Kamusal Düşünceyi Yapısal Dönüşümü*, çev. Mithat Sancar, Tanıl Bora, Sekizinci Baskı. İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

⁵ Zülküf Aydın, "Demokrasi Mühendisliği ve Az Gelişmiş Ülkeler", YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt.1, S.1, Lefkoşa, 2008, s.53.

⁶ Mümtaz'Er Türküne. (ed.), *Siyaset*, Lotus Yayınları, Ankara, 2005, s.153.

⁷ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, çev. Zeynep Mercan, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2008, s.897.

katılım kadınlar, çocuklar, köleler ve yabancılara kapalıydı. Antik Yunan polislerinden demokratiklik bakımından en göze çarpanı Atina'nın toplumsal yapısının tahmini olarak 30.000 vatandaş (erkek) karşısında 100.000 köleden oluşmasının gösterdiği üzere yönetim kısıtlı sayıda insana açık bulunmaktaydı⁸. Dolayısıyla polis içerisindeki tüm fertlere kıyasla az sayıda insan karar alım süreçlerine katılmaktaydı. Bununla beraber, günümüzde birçok demokratik ülkede gözlenen, halk tarafından belirli bir süre için seçilen vekillerin yönetsel yetkilerle donatılmasına dayanan temsili biçimin aksine vatandaşlık statüsünü taşıyanların tümünün müdahil olduğu demokratik bir yapı bulunmaktaydı. Kişiler içerisinde bulunduğu polisin yönetimine doğrudan katılabilmekteydi. Bu bağlamda, Bauman'ın Antik dönem demokrasisini tanımlama açısından şu pasajları anlamlıdır:

Demokrasi şehir devletini oluşturan iki önemli kesimin, ecclesia ve oikos'un, hem aralarındaki sınırı çizen, hem de birleşme noktalarını temsil eden agora'nın yaşam biçimidir... Oikos toplumun en temel ünitesi olan aileyi ve haneyi temsil eder, yani kişilerin şahsi çıkarlarının doğduğu ve bu çıkarlarının peşinden gidildiği alanı. Ecclesia ise toplumu ifade eder, yani seçimle, atamayla veya kurayla göreve gelen yöneticilerden oluşan halk konseyini. Bu konseyin görevi, örneğin savaş ve barış, memleketin savunulması ve vatandaşların yaşantılarını bir arada sürdürebilmeleri gibi, şehir devletinin vatandaşlarının tümünü etkileyecek kararlar almaktır. Ecclesia, çağırma, toplamak ve davet etmek gibi anlamlarda kullanılan kaleim fiilinden türemiştir ve agoranın başlangıcından beri onun bir unsurudur; insanların buluşup konuştuğu, konsey ile halkın karşılaştığı mekân, yani demokrasinin mekânıdır⁹.

Antikiteden kopuşla birlikte politik alandan silinip, felsefi metinlere geri dönen demokrasi mefhumu modern zamanlara gelindiğinde vatandaşlık kurumunun genelleşmesi, merkezîyetçi ulus devletin ortaya çıkışı, toplumsal bir sınıf olarak ortaya çıkan burjuvazinin güçlenmesi gibi dinamikler paralelinde gelişen farklı anlam ve pratikleri içerecek şekilde geniş bir kuramsal zemine oturmuştur. Modern dünyayı bölümleyen liberal ve sosyalist kutbun temsilcisi ülkeler gerçek demokrasinin kendi ideolojik pratiklerinde ifadesini bulduğunu iddia etmiştir. Soğuk Savaş boyunca dünyayı birkaç kez yok edecek bir potansiyele sahip silahlanma yarışının en uç biçimini oluşturduğu ideolojik kutuplaşmanın demokrasi kuramındaki söz konusu yansımaları temel felsefi arkaplan olarak özgürlük ve eşitlik tartışması ekseninde tezahür etmiştir. "Batı bloğu, çoğunlukla serbest seçimler, çok

⁸ C. Blitzer, "Democracy", Volume. 5. *Encyclopedia International*. Grolier, New York, 1968, pp.522.

⁹ Zygmunt Bauman, *Modernite, Kapitalizm, Sosyalizm*, çev. F. Doruk Ergun, Say Yayınları, İstanbul, 2013, s17.

partili siyasal yapı, sivil ve siyasal haklar¹⁰ bağlamında meydana gelen özgürlük temasının demokrasinin vazgeçilmez koşulu olduğunu vurgularken monolitik siyasal iktidarlara dayanan Doğu Bloku, ancak adalet ve eşitlik gibi toplumsal ideallerin gerçekleştirilmesiyle demokrasinin hakiki anlamına kavuşacağına imlemiştir¹¹. Demokrasi konusunda bahsi geçen tanımsal karışıklık bağlamında Sartori “insanlar 1940'lara gelinceye değin ister beğensinler ister beğenmesinler demokrasinin ne olduğunu biliyorlardı; o tarihten beri hepimiz demokrasiyi beğendiğimizi, ondan hoşlandığımızı ileri sürüyoruz ama artık onu ne biliyor, ne anlıyor ve ne de üzerinde anlaşıyoruz. Onun için tipik bir demokrasi karmaşası çağında yaşıyoruz”¹² demiştir.

Bununla beraber, uzun yıllar boyunca, “kesin sınırlarla belirlenmiş bir içeriğinden ve net bir tanımından bahsetmenin oldukça zor olduğu”¹³ demokrasi kavramı, Schmitter ve Karl'ın ifadesiyle “1974 Portekiz Karanfiller Devrimi'yle başlayıp, 1989 yılında Doğu Avrupa'daki sosyalist rejimlerin çökmesiyle doruğa çıkan otokratik yönetimlerden uzaklaşma süreci sonunda ortak bir tanıma yaklaşmıştır”¹⁴. Huntington'un üçüncü demokrasi dalgası olarak kavramsallaştırdığı “1974'ten 1990 yılına kadar en azından otuz ülkenin dünyadaki demokratik ülkelerin sayısını hemen hemen iki katına çıkartarak demokrasiye geçişini”¹⁵ ifade eden bu durum sonucunda söz konusu kavramın doğası Batılı bir anlamlandırma ile belirli ilkeler dahilinde tanımlanabilmiştir.

Buna göre, temel insani haklar ve siyasi özgürlüklerin sağladığı eşit saygınlık ortamında, farklı iradelerin içerisinde bulunduğu alana hükmetme amacıyla adilce yarışabildiği bir düzen şeklinde okunabilecek demokrasi, gerçekleşmesini mümkün kılacak çeşitli sosyo-politik niteliklere ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda, Dahl'in ortaya koyduğu ölçütler önem taşımaktadır.

1. Seçimle belirlenmiş memurlar
2. Özgür, adil ve sık sık yapılan seçimler
3. İfade özgürlüğü
4. Alternatif bilgi kaynaklarına erişim
5. Kurumsal özerklik

¹⁰ C. Blitzer, “Democracy”, Volume. 5. *Encyclopedia International*. Grolier, New York, 1968, pp.527.

¹¹ Blitzer, Age., pp.527.

¹² Yusuf Pustu, “Yerel Yönetimler ve Demokrasi”, *Sayıştay Dergisi*, S.57, Ankara, 2005, s.122.

¹³ Pustu, Age, s.122.

¹⁴ Philippe C. Schmitter, Terry L. Karl, “Demokrasi Nedir, Ne Değildir”, Yayla, Atilla (ed). *Sosyal ve Siyasal Teori*. 2. Baskı. Siyasal Kitabevi, Ankara, 1999, s.3.

¹⁵ Samuel L. Huntington, “Üçüncü Demokrasi Dalgası”, Yayla, Atilla (ed). *Sosyal ve Siyasal Teori*. 2. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1999, s.129.

6. Vatandaşların dahil edilmesi¹⁶ şeklinde belirtilen hususlar demokratikleşme süreçlerinin yönünün ne olacağını tayin etmekte, demokratik ilerlemenin gözlenebilirliğini mümkün kılarak söz konusu kavramın yeniden üretimini sağlamaktadır.

Held'in ifadesiyle, "genel olarak siyasal eşitliği güvence altına almayı, özgürleşmeyi ve özgürlüğü korumayı, ortak çıkarı savunmayı, yurttaşlarının gereksinimlerini karşılamayı, ahlaki öz gelişime yardımcı olmayı ve herkesin çıkarını dikkate alan etkili karar verme sürecini sağlamayı en iyi başarabilen siyasal düzen olarak görülen"¹⁷ demokrasi aynı zamanda sınırlayıcı politiklardan uzak durmaya yol açmaktadır. İfadesini Karl Popper'da bulan bu görüş demokrasinin Dahl'ca tanımlanan ilkeler paralelinde özgürlükle olan bağlantısını imlemektedir. Popper tarafından "diktatörlükten kaçınmayı mümkün kılan yönetim"¹⁸ biçimi olarak belirtilen demokrasi toplumsal yaşamın özgürlük dışı kurumsallaşmasına ket vuracak bir potansiyel taşımaktadır. Politik güç ve kaynakların dağıtımının halkça tayin edilmesinin yol açtığı bu durum kişisel özerkliğin gerçekleştirilmesinde koruyucu bir rol oynamaktadır. Bununla beraber, bilinmesi gereken bir husus demokrasi kavramının "normatif ve prescriptif temellerini kısmen bilimde, kısmen insan ve dünyanın tabiatında, kısmen akılda ve kısmen beşeri tecrübede bulan tamamlanmamış bir ideoloji olan liberalizmle"¹⁹ aynı gerçekliği temsil etmediğidir. Demokrasi kavramının karşıtı otoriteriyenizm iken, liberalizmin karşıtı totaliterizmdir.²⁰

Demokrasinin ne olup ne olmadığına dair "Max Weber, Joseph Schumpeter, David Easton, Harold Lasswell, Friedrich A. Hayek ve Robert Dahl gibi sosyal bilimlerin önde gelen isimlerince öne sürülmüş güç siyaseti ve araçsal rasyoneliteden kaynaklanan"²¹ anlayışın ortaya çıkardığı prosedürel/biçimselci tanımlamaların yanında onun felsefi değeriyle ilgilenen çalışmalardan da bahsetmek önem taşımaktadır. Bu yaklaşım demokrasiyi "esas itibariyle siyasetin konusu olan kolektif kararların alınmasına katılımın hem mahiyeti ve genişliği hem de bu kararların alınma sürecinde izlenecek kurallar"²² ile ilgili teknik bir sistem olarak görmekten ziyade onun insan için taşıdığı anlamı çözümlemeye çalışmaktadır. Öznenin özgürlüğü bu yaklaşımın

¹⁶ Robert A. Dahl, *Demokrasi Üzerine*, çev. Betül Kadioğlu, 2. Baskı. Phoenix Yayınevi, Ankara, 2010, s.99.

¹⁷ Giddens, Age, s.897.

¹⁸ Pustu, Age, s.122.

¹⁹ Atilla Yayla, "Liberalizm ve Demokrasi: Mükemmel Olmayan Birliktelik, Tahammülü Güç Ayrılık", Yayla, A. (ed.). *Sosyal ve Siyasal Teori*. İkinci Baskı.,Siyasal Kitabevi, Ankara, 1999, s.60.

²⁰ Yayla, Age, s.61. Otoriter ve totaliter sistemler tartışması için bkz: Friedrich v. Hayek, *Kölelik Yolu*, çev. Turhan Feyzioğlu, vd, Beşinci Baskı, Liberte Yayınları, Ankara, 2014.

²¹ H. Emre Bağce, "Siyaset ve Demokrasi Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme", *Amme İdaresi Dergisi*. Cilt 40, Sayı 4, Ankara, 2007, s.1.

²² Yayla, Age, s.60.

merkezi unsurunu teşkil etmekte, demokratik ethosa anlamını veren bir ilke olma halini vurgulamaktadır. Böylelikle birey araçsal aklın tahakkümünden sıyrılabilmektedir. Ringen'in ifadesiyle, "Demokrasinin bir amacı vardır. Bu da demokratik yönetimlerde yaşayan kişilerin yararınadır (daha doğrusu öyle olmalıdır). Özerk ve güvenli yaşamalarına, hayatlarına makul ölçülere göre, diledikleri gibi yön vermelerine yardımcı olur. Onların ve çocuklarının gelecekte kendi efendileri olarak yaşayacaklarına güven duymalarını sağlar. Kısacası, sıradan insanın özgürlüğüne dönüktür. Demokrasi sonuçta özgürlük içindir"²³. Demokrasinin özne açısından felsefi değerini inceleyen düşünürlerden Alain Touraine'nin görüşlerine değinmek de söz konusu tartışma açısından dikkate değerdir:

Demokrasi yalnızca bir kurumsal güvenceler bütünü, olumsuz bir özgürlük değildir. Sistemlerin egemen mantığına karşı öznelere kendi kültür ve özgürlüklerinde verdikleri savaşımdır; Robert Fraise'nin deyişiyle özne politikasıdır... Demokratik yönetim biçimi en çok sayıda bireye en büyük özgürlüğü veren olası en büyük çeşitliliği tanıyan ve koruyan siyasal yaşam biçimidir... Her şeyden önce bireylere ve topluluklara ait tasarımlara saygıdır... Kişisel özgürlük ve toplumsal bütünleşme arasında ya da modern toplumlarda özneye us arasında bir uyuma arayışıdır... Herkesi bir topluluğa kapatan ve toplum yaşamını bir hoşgörü alanına indirgeyen, böylece meydanı boşaltıp ayrıma, yobazlığa ve kutsal savaşa yer veren kimlik saplantısını da, evrenselciliği adına özel inançları, aitikleri ve bellekleri tanımayıp bunlara karşı koyan Jakoben düşünce biçimini de aynı ölçüde reddeder demokratik kültür. Demokratik kültür birlik ve çeşitliliğin özgürlük ve bütünleşmenin uyuma çabası olarak tanımlanır²⁴.

Demokrasinin prosedürel/biçimsel ve felsefi anlamına ilişkin tanımların yanında onun diyalojik bir yapı olan insanın varoluşunu ilgilendiren boyutundan bahsetmek de önem taşımaktadır. Buna göre, Todorov'un kavramsallaştırmasıyla kişisel varoluşunu karşısındaki kişideki yansımada bulan fert görünür olacağı, tanınacağı bir toplumsal gereksinim duymaktadır²⁵. Sosyal biraradlığın içinde başkalarıyla kurduğu iletişim sayesinde tanınan birey, varlığının toplumsal görünürlüğünü/kabulünü hissetmeye çabalamakta, kendiliğini gerçekleştireceği diyalojik bir zemin aramaktadır. Böylece psikolojik yapısını istikrarlaştıracak, verili anlam evrenine dahil olacaktır. Bu bağlamda, polise

²³ Stein Ringen, *Demokrasi Neye Yarar? Özgürlük ve Ahlaki Yönetim Üzerine*, çev. Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s.22-23.

²⁴ Alain Touraine, *Demokrasi Nedir?*, çev. Olcay Kunal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s.26-31.

²⁵ Tzvetan Todorov, *Ortak Hayat*, Dost Yayınları, çev. Mehmet Emin Özcan, Ankara:2008.

dair işlere ilişkin iletişimsel düzeneklerin ortaya çıkardığı kamusalılık içindeki tanınma sistemi bahsi geçen varoluşsal çabanın gerçekleşmesine olanak tanımaktadır. Böylelikle, belirli bir teritorya içindeki kişiler Perikles'in "gerçekleştirilecek akıllıca bir eylemin olmazsa olmaz önkoşulu olarak"²⁶ gördüğü tartışma alanının parçası olmaktadır.

Günümüz demokrasi teorisinde çok anlamlı ve önemli bir yere sahip olup, yeni bir kavramsallaştırmanın da nüvesini oluşturan söz konusu yapı Giddens tarafından diyalojik demokrasi olarak tanımlanmaktadır.²⁷ Buna göre, Giddens'in ifadesiyle, "diyalojik demokrasi, her şeyden önce, kamusal alanda öteki ile karşılıklı tolerans içinde beraber yaşamının tek aracının diyalog olduğunu varsayar. Bunu yaparken de ötekinin kim ve ne olduğuna bakmaz, dolayısıyla fundamentalizmin tüm tiplerine karşıt bir konum alır"²⁸. Sahip olduğu iletişimsel karakter nedeniyle radikal demokrasi kuramlarının önemli bir boyutunu imleyen müzakereci anlayışa temel oluşturan diyalojik yaklaşımın yanında, postmodern kimliksel parçalanmışlığın kolektif ve bireysel vurgularının kamusal alandaki temsilini olanaklı kılan agonistik yaklaşım da mevcut bulunmaktadır. Laclau ve Mouffe'nin kuramsal temellerini attığı agonistik model "diyalojik yaklaşımın iddia ettiğinin aksine demokratik tartışmanın gerçek bir cepheleşme" olduğu iddiasında bulunarak "mevcut iktidar ilişkilerini adamakıllı dönüştürmek ve yeni bir hegemonya kurmak" amacını taşır.²⁹ Söz konusu amacı gerçekleştirmek için de "değişik toplumsal ilişkilerde açığa çıkmış sınıf kategorisiyle anlaşılacak bütün demokratik mücadelelerin dikkate alınması gerektiğini"³⁰ savunur. Böylelikle, "çağdaş küreselleşmenin kaçınılmaz bir yönünü oluşturan vatandaşlığın parçalanmasına yönelik eğilimlere"³¹ paralel bir şekilde gelişen kişilerin söylem alanına özgün kimlikleriyle katılım taleplerini dışlamayan bu yaklaşım "farklılıkların hem fikir hem de mevcudiyet olarak tanınmasına ve temsil edilmesine"³² imkân tanımaktadır. Agonistik modelin değişik kimliklerin tanınma taleplerine olanak sağlayan yapısının bir diğer kuramsal çıkış noktasını ise Laclau tarafından demokrasinin ön şartı olarak tanımlanan evrensel, tikelle kıyaslanamaz ancak tikellik olmadan da varolamaz biçimindeki paradoksun "farklı grupların kendi tikelciliklerine geçici de olsa

²⁶ Dahl, Age, s.49.

²⁷ Ali Y. Sarıbay, *Kamusal Alan, Diyalojik Demokrasi, Sivil İtiraz*. Alfa Yayınları, İstanbul: (2000), s.12.

²⁸ Sarıbay, Age, s.12.

²⁹ Chantal Mouffe, *Siyasal Üzerine*, çev. Mehmet Ratip, 2. Baskı. İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s.64.

³⁰ Mouffe, Age, s.65.

³¹ Seyla Benhabib, *Ötekilerin Hakları, Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar*, çev. Berna Akkıyal, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s.181.

³² Nihat Bulut, "Demokrasiyi İdeal Anlamına Yaklaştırma Çabası Olarak Radikal Demokrasi", A.Ü. Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi. Cilt VII, Sayı 1-2, Erzincan, 2003, s.67.

evrensel bir temsil işlevi yüklemek için kıyasıya yarışması” şeklinde bir anlayışa yol açması oluşturmaktadır³³. Laclau ve Mouffe, öne sürdükleri bu anlayışı radikal demokrasi açısından şu ifadelerle derinleştirmektedir: “Radikal demokrasinin söylemi artık evrenselin söylemi değildir; evrensel sınıf ve öznelerin içinden konuştukları epistemolojik yuva bütünüyle ortadan kalkmıştır ve onun yerini her biri kendi indirgenemez söylemsel kimliğini kuran seslerin polifonisi almıştır”³⁴. Buna göre, bahsi geçen kavramsallaştırma farklı sınıfsal ve kültürel isteklerin seslendirilmesine imkân sağlamakta, değişik çıkarların birbiriyle rekabet içerisinde olduğu bir söylem alanının oluşmasına yol açmaktadır.

Kişisel varoluşun gerçekleştirilmesine temel oluşturan söylem alanının sınırları bir demokrasinin derinliğini göstermektedir. Tanınma sistemini barındıran söylem alanının sınırları dar tutulduğunda dışlayıcı bir kamusalılık, geniş tutulduğunda ise kapsayıcı bir kamusalılık ortaya çıkmaktadır. Demokratik meşruiyetin gerçekleşmesi bahsi geçen kamusalılık biçimlerine yakınlık ölçüsünce meydana gelmektedir. Bu bağlamda, kamusal alana giriş imkânı olarak, verili bir siyasal organizasyon içindeki tüm bireylerin taşıdığı farklılıklara rağmen birbiriyle aynı ölçüde kabul görmesine dayanan eşit tanınmanın demokratik yeniden üretim açısından etkin bir faktör olduğu ortaya çıkmaktadır.

Habermasçı Burjuva Kamusalılığı

Habermas’ın doçentlik tezi olarak hazırladığı 1962’de orijinal dilinde yayınlanan, 1989’da İngilizce, 1997’de de Türkçe baskısı yapılan “Kamusalılığın Yapısal Dönüşümü” adlı bu eser modern demokrasinin toplumsal kökenlerinin doğasını incelemektedir. Düşünürün felsefi dizgesinin temelini oluşturan çalışmada, tarihsel bir bakış açısıyla demokratik gelişimi imleyen kamusalılığın ayırt edici unsurları ortaya çıkarılmıştır. Staats’ın belirttiği üzere “daha sonra üreteceği yazılara kıyasla daha karamsar bir bakış açısını barındıran bir eser 18. yüzyılda toplumsal bir sınıf olarak ortaya çıkan ve 19. yüzyılda gelişimini sürdüren burjuvazinin demokrasiyi doğurduğunu”³⁵ vurgulamaktadır. Araştırmasının gayesini burjuva kamusalılığının tipolojisinin tahlili olarak ifade eden Habermas, söz konusu konunun irdelenmesini sosyoloji, ekonomi, kamu hukuku ve siyaset bilimi gibi disiplinleri içine alan

³³ Ernesto Laclau, *Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme*, çev. Ertuğrul Başer, 2. Baskı, Birikim Yayınları, İstanbul, 2003, s.93.

³⁴ Ernesto Laclau, Chantal Mouffe, *Hegemonya ve Sosyalist Strateji Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru*, çev. Ahmet Kardam, 2. Baskı, İletişim Yayınları, . İstanbul, 2012, s.291.

³⁵ Joseph L. Staats, “Habermas and Democratic Theory: The Threat to Democracy of Unchecked Corporate Power”, *Political Research Quarterly*. Vol57, No.4, 2004, pp.586.

disiplinlerarası bir yöntemle, tarihsel bir bakış açısını dışlamadan gerçekleşmiştir³⁶. Yazarın böyle bir metodu benimsemesi ele aldığı konunun tarihsel bir çerçeve içerisinde sosyal hayatın birçok alanını ilgilendiren bir yapı oluşunda kaynaklanıyor gözükmektedir. Bu bağlamda Habermas'ın şu ifadeleri dikkat çekmektedir: "Öncelikle, konunun karmaşıklığı, tek bir uzmanlık alanının özgül yöntem tarzlarına bağlı kalınmasını men eder... Yöntemin başka bir hususiyeti aynı zamanda hem sosyolojik hem tarihsel yaklaşıma gereğinden doğuyor"³⁷.

Fraser'in, hakkında "geç kapitalist demokrasinin sınırlarını anlamaya çalışan herhangi bir çabanın kamusal alan fikrini şu ya da bu biçimde kullanmadıkça başarılı olamayacağını"³⁸ belirttiği kavramsallaştırmasında Habermas demokratik yeniden üretimin sosyo-tarihsel koşullarını çözümlenmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda, "gündelik hayatın iletişimsel pratiğinde yerleşik bulunan rasyonellik potansiyelini açığa çıkarmayı amaçlar"³⁹ ve önerisinin toplumsal zemini olarak burjuva kamusunun oluşumunu tasvir eder. Bunu yapmak için de 18. ve 19. yüzyılın başında İngiltere, Fransa ve Almanya'daki gelişmelerden kaynaklandığını ifade ettiği burjuva kamusu mefhumunun günlük dildeki kullanımlarını betimler. Ona göre, "kamusal ve kamu kavramlarının günlük dildeki kullanımı, her iki sözcüğün de birbirleriyle uyuşmayan çok çeşitli anlamlara sahip olduğunu ele vermektedir⁴⁰. Ayrıca, modern toplumun kurumları da değişik tarihsel periyotlarda farklı anlamları imlemiş söz diziminin kullanımını bulanıklaştırıyor gözükmektedir. Bununla beraber, ilgili sözcüklerin (kamu, kamusal) anlamını karşıtı olduğu sözcüklerden çıkarmak mümkündür. Bulanık bir kavramsal çerçeveye oturan kamu/kamusal sözcükleri özel olmayan bir duruma işaret etmektedir. Özbek'in ifadesiyle, "kamusal ve özel arasında kurulan ayırımın farklı biçimlerinin altında yatan ve analitik olarak birbirinden oldukça ayrı olan iki temel kriter saptanabilir. Birinci kriter görünürlüktür. Bu kriter, gizlenmiş ya da kendi içine çekilmiş olan ile açık olan, ortaya çıkarılmış ya da erişilebilir olanı birbirinden ayırt eder. İkinci kriter ise kolektifliktir. Bu kriter de, bireysel olan yada bireye ilişkin olan ile kolektif olan ya da topluluğun ortak yararını etkileyeni birbirinden ayırt eder"⁴¹ Habermas, söz konusu durumu şöyle tarif etmektedir:

...şayet kapalı topluluklarındakinden farklı olarak herkese açık iseler toplantıları kamusal olarak adlandırıyoruz tıpkı

³⁶ Jürgen Habermas, *Age*, s.9-10.

³⁷ *Age*, s.9-10.

³⁸ Nancy Fraser, "Kamusal Alanı Yeniden Düşünmek: "Gerçekte Varolan Demokrasinin Eleştirisine Bir Katkı", Özbek, M. (ed.). *Kamusal Alan*. Hil Yayın, İstanbul, 2004, s.103.

³⁹ Jürgen Habermas, *Age*, s.39.

⁴⁰ *Age*, s.57.

⁴¹ Meral Özbek, "Giriş: Kamusal Alanın Sınırları", Özbek, M. (ed.). *Kamusal Alan*, Hil Yayınları, İstanbul, 2004, s.44.

kamusal yerlerden veya kamusal binalardan söz ettiğimiz gibi... Kamu kendisini, özel alandan ayrı bir alan olarak ortaya koyar. Bazen de kendisini çok basit düzeyde kamu gücünün karşıtı bir alan olarak, kamuoyu alanı görünümünde sunar. Duruma göre kimi kez devlet organları, kimi kez de halkın iletişimine hizmet eden basın gibi medya unsurları kamusal organlar içinde sayılır⁴².

Dahlberg'in ifadesiyle, "kamusallığı iletişimsel rasyonalitenin yeniden üretildiği özneler arası paylaşılan alan"⁴³ olarak tanımlayan Habermas söz konusu durumun tarihselliğini Antik Yunan tecrübesinden başlayarak açıklar. Buna göre, gerçekten özel alanın karşısında özgürlük ve istikrar evreni olarak görülen kamu agorada cereyan eder fakat mekansal olarak bağlanmış değildir; kamu mahkeme ve meclis görüşmeleri biçiminde cereyan edebileceği gibi, savaş oyunlarındaki gibi ortak eylemde de oluşur. Roma hukukunun tanımları çerçevesinde respublica olarak gerçekleştirilen kamu kapitalizmin geliştiği süre zarfına kadar temsili bir nitelik sergilemiştir⁴⁴.

Ortaçağ boyunca etkin olan temsili kamuda statü sistemi rol oynamıştır. Kamusal ve özel ölçütleri karşısında tarafsız olan bu kamusalılık biçimi "hiyerarşik kategorizasyonlardan" kaynaklanan bir tanınma politikasını içermesi dolayısıyla güç sahibinin irade beyanının genelleşmesiyle meydana gelmektedir.⁴⁵ Bu bağlamda, ortaçağa özgü olarak, kurumsal ölçülere dayanan özel alandan ayrılmış kendi başına bir alan olarak kamudan söz edilemez⁴⁶.

"Temsili kamu kapitalist döneme geçişle birlikte çözülmüştür. Bu çözülme sürecinde temsili kamunun kurumları olan kilise, krallık ve soyluluk ortaya çıkan yeni sosyal sınıf burjuvazinin çabaları sonucu dönüşüme uğramıştır"⁴⁷ kategorik onur kavramının eşit haysiyet anlayışına evrilmesiyle modern öncesi tanınma sisteminin yıkılışının ifadecisi olduğu bu durum sonucunda "siyasal kamunun edebi nitelikli ön biçimi olan edebi kamu gelişir"⁴⁸. Calhoun'un ifadesiyle, "Avrupa toplumunun genellikle eğitilmiş, mülk sahibi kesimlerinden oluşan burjuva kamusalılığının ilk dönemlerinin karşılık geldiği"⁴⁹ dönüşüm süreci çoğunlukla roman, şiir, düzyazı gibi edebi ürünlerin

⁴² Habermas, *Age*, s.58-59.

⁴³ Lincoln Dahlberg, "The Habermasian Public Sphere: Taking Difference Seriously?", *Theory and Society*. Vol.34, No.2, Wellington, 2005, pp.111.

⁴⁴ Habermas, *Age*, s.60-61.

⁴⁵ Modern öncesi dönemin kimlikli tanınma sisteminin tasviri için bkz: Charles Taylor, *Çokkültürcülük Tanınma Politikası*. Üçüncü Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.

⁴⁶ Habermas, *Age*, s.64-65.

⁴⁷ Ahmet Karadağ, "Kamusal Alan Modelleri: Çoğucu Perspektiften Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 58-3, Ankara, 2003, s.185-186.

⁴⁸ Karadağ, *Age*, s.186.

⁴⁹ Craig J. Calhoun, (ed.). *Habermas and The Public Sphere*. Fourth Printing. MIT Press, 1996, pp.3.

tartışıldığı entelektüel bir mecrayı ortaya çıkarmıştır. Kahvehane ve salonlarda yeni palazlanan kapitalist girişimciler ve aristokratların oluşturduğu sohbet ortamı edebi niteliğini politik bir eleştiri boyutuna evrilebilecek bir potansiyel içermiştir. Habermas'ın ifadesiyle, "bunlar, hem İngiltere hem de Fransa'da, aristokratik toplulukla burjuva entelektüelleri arasında okumuşluk temelinde eş değerliğin de olduğu yerler; önce edebi olarak başlayıp sonrasında siyasal nitelik kazanan eleştirinin merkezleridir"⁵⁰.

Karadağ'ın aktardığı üzere, henüz kendi içinde dönüp duran kamusal akıl yürütme faaliyetinin deneme alanı; özel şahısların, içinde var oldukları yeni özellik alanının sahici deneyimleri hakkında kendilerini aydınlatma süreci şeklinde okunabilecek"⁵¹ edebi kamusalının politik bir nitelik kazanması "ilk olarak 18. yüzyıl dönümünde İngiltere'de ortaya çıkmıştır. Devlet erkinin kararlarını etkilemek isteyen güçler, taleplerini bu yeni forum nezdinde meşrulaştırmak için, akıl yürüten kamusal topluluğa yönelmişlerdir"⁵². Böylelikle, dışlayıcı politik süreci çoğulculuşturmaya başlamışlardır.

Burjuva kamusalının siyasal bir nitelik sergilemeye evrilmesi süregelen politik kurumsallaşma biçimini değiştirmiştir. Edebi kamusalının üretildiği mekanların iletişimsel düzenek olma işlevi genişlemiştir. Loncalar parlamentolara dönüşmüş, yerel dillerin anonimleşmesi sonucu kitlesel iletişimde bulunma potansiyeli taşıyan devlet iktidarından bağımsızlaşmış bir medyatik genişleme yaşanmıştır. Söz konusu gelişmeler bağlamında başlangıçta bir kafe ya da salonun mekansal ölçüleriyle sınırlı müzakere ortamı ülke sathına yayılmıştır. Bu bağlamda sosyo-politik değişme yönündeki talepler toplumsal yapıyı düzenleyen yasal kodeksi şekillendirebilecek bir kamuoyunun varlığını imlemiştir. Webster'in aktardığı üzere, günümüz toplumsal formasyonunu da derinden etkileyen iletişim temelli dönüşüm şu şekilde okunabilir:

Yoğun olarak 18. ve 19. yüzyıl İngiltere'sinde görüldüğü üzere kapitalizmin yayılımı -20. yüzyılın ortaları ve sonlarında düşüşe geçecek olan- bir kamusal alanın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Hükümetten bağımsız partizan ekonomik çıkarlardan özerk, vatandaşların giriş ve dahil oluşuna açık ve rasyonel tartışmaya dayanan bu alan kamuoyunun olduğu müzakere mecrasını geliştirmiştir. Burjuva kamusalının ortaya çıkışı kapitalist girişimcilerin kilise ve devletten bağımsızlığını kazanmaya yetecek güce erişmesiyle olmuştur... Tiyatrolar, sanat, kafeler dünyasının artan önemi konuşmayı eleştireliliğe döndürmüştür. Aynı şekilde bir diğer bakış açısından özgür konuşma ve

⁵⁰ Habermas, Age, s.100.

⁵¹ Karadağ, Age, s.186.

⁵² Habermas, Age, s.135.

parlamento reformu için piyasanın genişlemesinin bir sonucu olarak artan bir destek söz konusu olmuştur. Kapitalizm genişledikçe ve konsolide edildikçe devletten daha büyük bir özerklik kazanmış, piyasa ekonomisinin devam eden büyümesinin daha verimli bir şekilde desteklenmesi amacıyla devletin daha geniş bir temsil için değişiklikler yapmasına gereksinim duymuştur⁵³.

Burjuva kamusalığının başlangıçta edebi bir nitelik taşıyan işlevselliğinin kapitalist girişimcilerin artan güçleri ekseninde siyasal bir boyut kazanması toplumsal yapının söz konusu sınıfın çıkarları lehine yapılandırılmasına neden olmuştur. “Toplumsal yeniden üretim alanındaki ilişkiler mümkün olduğunca özel şahısların kendi aralarındaki bir sorun haline getirilmiş, mal, arazi ve emek piyasaları, hatta bizzat sermaye piyasası neredeyse münhasıran serbest rekabet yasalarına tabi olmuştur⁵⁴. Böylelikle, “evvelce bir kamusal topluluk olarak bir araya gelen özel şahısların akıl yürütme faaliyetini sadece aktarıp güçlendiren⁵⁵ basından, yönetime dair politik müzakere ortamı olan parlamentoya değin sosyal kurumlar özelleştirilmiş bir çıkar sisteminin nesnesi olmuştur. Dolayısıyla demokratik yeniden üretimi mümkün kılan iletişimsel ortamlar palazlanan burjuvazinin etkisiyle başlangıçtaki sınırlılığını derinleştirmiştir.

Bahsi geçen dönüşüm süreci bağlamında “burjuva toplumun içsel gerilimi, dönüşümü ve kısmi bozulmasına yol açan faktörleri geliştirmek amacıyla bir kritik geliştiren Habermas’ın⁵⁶ bir toplumsal etkileşim ortamı olarak idealize ettiği kamusalılık durumunun demokrasiyle olan ilişkisi toplumsal katılım anlamında dar bir çerçeveye oturmaktadır. Her ne kadar medyatik temsil aracılığıyla belirli bir genişlemeyi yaşasa da ortaya çıkış itibarıyla mülk sahibi eğitilmiş erkeklerden oluşan burjuva kamusalılığı yerleşik toplumsal güç dengelerinin palazlanan sınıf lehine el değişimini arzuluyor gözükmektedir. Burjuvazinin 20. Yüzyılda gücünü maksimize ettikten sonra demokrasiye temel oluşturan kamusal müzakereyi tkamasında görüldüğü üzere Habermas’ın tasvirini yaptığı kamusalılık biçimi toplumsal bir sınıfın güçlenene kadar göstermiş olduğu çabanın sosyo-politik yansımasıdır.

Öte yandan düşünürün betimlemeye giriştiği tarihsel anın nesnel sonucunun belirli bir mekana girebilecek kadar maddi yeterliliğe sahip insanlardan ibaret olması, kamusalılığı ortaya çıkartacak kişilerin belirli tiplerden oluşmasına yol açmaktadır. Her ne kadar Habermas’ın burjuva kamusal alanına ilişkin yorumu, bu alanın herkese açık ve erişilebilir olduğu iddiasını vurgulasa da, statü ayrımlarının nötralize edilmesinin sosyo-ekonomik

⁵³ Frank Webster, *Theories of The Information Society*, 2nd edition, Routledge, London, 2002, pp.100.

⁵⁴ Habermas, *Age*, s.159-164.

⁵⁵ *Age*, s.319.

⁵⁶ Calhoun, *Age*, s.2.

bir temelden yoksunluğu nedeniyle yalnızca burjuvaların oluşturduğu bir kamusallık biçimi farklı toplumsal kesimleri dışlamaktadır. Dolayısıyla, elitist bir yapının, farklı biçimde de olsa, yeniden üretilmesine yol açmaktadır.⁵⁷ Katılımcılarının sadece belirli koşulları sağlayanlardan oluştuğu kamusalılık durumu müzakereci süreçleri başlatacak diyalojik ortamın oluşmasına ket vurmaktadır. Bu bağlamda, Gould'un da belirttiği üzere Habermasçı kamusalılık düşüncesini imleyen söylem evreninin normatif ilkesi tek seslilik olmaktadır⁵⁸. Habermasçı monist söylem alanı "normatif eylem olarak belirli sesleri teşvik ederken diğerlerini marjinalize etmektedir"⁵⁹. Fraser'in burjuva kamusunun sınırlı bir anlam evrenini imlemesine yönelik olarak belirttiği şu ifadeler anlamlıdır:

...Plebyen erkekler mülkiyet açısından özellikleri nedeniyle formel olarak dışlanırken, her sınıf ve etniklikten kadınlar tam da kendilerine yüklenen toplumsal cinsiyet statüsü temelinde resmi politik katılımdan dışlanmışlardı. Bundan öte, pek çok durumda, etnik nitelikleri ırksallaştırılmış olan tüm sınıflardan kadınlar ve erkekler, ırksal temellerde dışlanmış bulunuyorlardı...⁶⁰

Calhoun, düşünürün idealize ettiği kamusallığın genişleme, daha çok kişiyi barındırma eğiliminin söylem kalitesinde bozulmaya yol açtığını düşündüğünü, ancak günümüzün geniş kapsamlı sosyal organizasyonlarının doğasının ve demokrasi gereksinimlerinin elitist kamusal alana geri dönüşün mümkün olmadığı anlamına geldiğini ifade etmektedir⁶¹. Bu bağlamda, demokrasi mefhumunun belirli periyodlarla yapılan seçimlerden ziyade iletişimsel bir süreç olduğunu vurgulayan görüş başlangıçtan itibaren kapsayıcılığını yitirmekte, farklılığının kamusal temsilini olanaksızlaştırmaktadır. Böylelikle, "kamusal iletişim içerisinde müzakereye dayanan değer oluşturma sürecinin yalnız belirli hukuksal düzenlemelere bağlı olmadığı"⁶² şeklindeki Habermasçı ilke belirli bir teritorya dahilindeki tüm özneleri görünür kılacak eşit tanınma sistemini dışlamaktadır. Böylelikle, kamusal müzakereye katılım eşitliği zarar görmektedir:

Müzakerede toplumsal eşitsizliklerin paranteze alınması, gerçekte varolmalarına rağmen sanki yokmuşlarcasına yol almak anlamına geldiği müddetçe, katılım eşitliğinin geliştirilmesini teşvik etmeyecektir. Tam da tersine bu tür parantezleme genellikle toplumdaki hakim grupların yararına, bağımlı grupların ise zararına işleyecektir⁶³.

⁵⁷ Fraser, Age, s.109-112.

⁵⁸ Karadağ, Age, s.188.

⁵⁹ Dahlberg, Age, pp.113.

⁶⁰ Fraser, Age, s.112.

⁶¹ Calhoun, Age, s.3.

⁶² Habermas, Age, s.49.

⁶³ Fraser, Age, s.114

Söz konusu durum, çoğunlukla, “sosyal konumlarını kendi çabalarıyla değiştiremedikleri halde kendi başlarına bırakılmış, yoksullaştırılmış grupların, alt sınıfa ait olan”⁶⁴ farklı kimliklerin siyasal taleplerinin görünürleşmesine ket vurmaktadır. Etnik, dini, cinsel, politik kimliklerin kolektif ve bireysel ifadelerinin kamusal tanınma arayışını zedelemektedir. Dolayısıyla, madunların, temsilcisi olduğu kimlikler bağlamında düşündüklerinden farklı bir dille konuşmasına”⁶⁵ neden olmaktadır. Böylelikle, kamusal olarak yanlış tanınma/tanınmama durumunu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, Yükselbaba’nın ifadesiyle, “yurttaşların kendi kaderine yönelik sorunlarda aktif katılımının”⁶⁶ eksiksiz bir şekilde gerçekleşme ihtimalini de zayıflatmaktadır.

“Lefort’un modern demokrasinin ortaya çıkışına ilişkin prensin kişiliğinde cisimleşen ve aşkın bir otoriteye bağlanan iktidarı ortadan kalkmasıyla kesinlik işaretlerinin yok oluşunun demokratik toplumsal zemini ortaya çıkardığı şeklindeki görüşü”⁶⁷ Habermas’ın dizgesinde farklı güç odaklarının gelişimiyle karşılık bulmaktadır. Buna göre, modern demokrasinin süre gelen iktidar yapılarının oluşturduğu simgesel çerçevenin dönüşmesi sonucu ortaya çıkması “iktidar, yasa ve bilginin radikal bir belirlenemezlik durumuyla karşı karşıya olmasından kaynaklanır”⁶⁸. Demokratik zemine anlamını veren şey belirli iktidar odaklarıncı belirlenmiş kesinlik kiplerinin yokluğudur. Demokratik yeniden üretimi gerçekleştirecek müzakere sürecinin farklı çıkar ve duruşların hegemonik güç ilişki/mücadelelerine eşit uzaklıkta duruşu merkezi bir önem taşımaktadır. Söylem alanının iktidarsızlaştırılması özneler arası etkileşimin özgürlük ve eşitlik temelinde tezahür etmesini sağlamaktadır. Habermas’ın kamusalılık tasavvurunun dışlayıcı karakteri, bu bağlamda, farklı özelliklere sahip her bir özneyi müzakere sürecine eşit bir şekilde dahil olmasını engellemektedir. Kamusallığın belirli bir sınıfa özgü bir yapı olduğunun Habermasça imlenişi eşit tanınma sistemini çökerterek idealize edilen demokrasi durumunun meşruiyetini azaltmaktadır.

⁶⁴Jürgen Habermas, *Öteki” Olmak, “Öteki”yle Yaşamak: Siyaset Kuramı Yazıları*, çev. İlknur Aka, 6. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005. s.31.

⁶⁵ Bikhu Parekh, *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori*, Phoenix Yayınları, Ankara, 2002, s. 410.

⁶⁶ Ülker Yükselbaba, “Habermas’ın Prosedüralist Hukuk Paradigması, Haklar Sistemi ve Hukuk Devleti”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt:66, S.1, s.236.

⁶⁷ Chantal Mouffe, (2009). *Demokratik Paradoks*, çev. A. Cevdet Aşkın, İkinci Baskı. Ankara,2009, s.13.

⁶⁸ Mouffe, Age, s.13.

Sonuç

Toplumsal varoluşu barışçılaştırma yönünde politik bir sistem şeklinde görülebilecek demokrasi, antikiteden günümüze sosyal biraradalığa dair öne sürülen farklı sosyo-politik önerilerin önemli bir boyutunu oluşturmuştur. Demokrasi kuramı içerisinde siyasal organizasyonun doğasının içeriğine yönelik ortaya çıkan görüşler farklı dönemlerde değişik nitelikler sergilemiştir. Antik Yunan şehir devletlerinde kölelerin siyasal topluma dahil oluşu düşünülemezken çağcıl örneklerde, belirli bir coğrafya içinde kısmi süreli ikamet eden yabancılar bile kendi hayatlarını ilgilendiren konularda karar alım süreçlerine katılabilmektedir. Demokrasinin, üzerinde yükseldiği toplumsal zemine ilişkin, genişliği onun halkın katılımı/yönetimi anlamına gelen ontolojik özüyle ilişkisini belirlemektedir.

Demokratik gerçekleşimin tezahür ettiği anlamsal alanın farklı ahlaklıklardan kaynaklanan temsillere sağlamış olduğu erişim imkânının kapsamı toplumsal bir fail olan insanın müzakere süreçlerine katılımını etkilemektedir. Farklılıkları tanıyan bir söylem alanından ortaya çıkan kamusalık daha çok sayıda insana hitap etmekte, müzakere süreçlerini çoğultulmaktadır. Böylelikle, öznelerarası konuşmaya anlamını veren biyolojik etki perçinlenmekte demokratik (konsolidasyon) yayılım derinleşmektedir.

168

Müzakere sürecini imleyen söylem alanının genişliği bireysel alanda da etkilere yol açmaktadır. Farklı tinselliklerin oluşturduğu kimliklerin kamusal alana girişine imkân tanınması nedeniyle fertler bir tanınma sisteminin parçası olmakta, kendiliğini imleyen değerlerle birlikte toplumlaşabilmektedir. Dolayısıyla, kişisel ve toplumsal temsilleri birbirleriyle uyumlaşarak psikolojik bütünlükleri istikrar kazanmaktadır.

Demokratik yeniden üretimin meydana geldiği anlamsal yapının farklı ahlaki duyuların temsillerine sağlamış olduğu erişimin sınırlı olması halinde ise toplumsal etkileşim dar bir planda cereyan etmekte, farklılıkların temsil kapasitesi azalmaktadır. Bu durum söylemsel alanın diyalojik niteliğini belirleyen tanınma sisteminin çöküşüne işaret etmektedir. Müzakere sürecinden dışlanan bireylerin sosyalleşme dinamiğine ket vurulmakta, kişisel varoluşunu üreteceği alanla bağları zayıflatılmaktadır. Bu durumda müzakere sürecine dahil oluş ancak söylemsel alana girişi tanımlayan özellikleri edinmekle mümkün olabilmektedir. Söylemsel alana giriş şartlarını taşımayanlar demokratik gerçekleşimin dışında kalmakta, kimliğini oluşturan değerler ve sınıfsal pozisyonlara yabancılaşmaktadır. Böylelikle, üretiminde yer almadıkları iktidarın nesnesi olmaktadır.

Calhoun'un ifadesiyle, "karar alma sürecinin statülerle değil argümanlarla gerçekleşeceğini uman, özel insanlarca yönlendirilen kamusal konular hakkındaki rasyonel ve eleştirel tartışmanın sosyal koşullarını

irdeleyen"⁶⁹ Habermas'ın müzakereci bir demokrasi için idealize ettiği kamusallık biçimi, ifade edilen tartışma bağlamında, sınırları dar tanımlanmış bir söylemsel alana karşılık gelmektedir. Burjuvazinin toplumsal bir kategori olarak palazlanma çabası sonucunda elde edilen demokratik ilerlemenin sınıfsal karakteri demokrasiyi mümkün kılan müzakere sürecinin derinleşememesine yol açmıştır. Böylelikle tanınma sisteminin kurulmadığı, farklılıkların erişim imkânı bulamaması dolayısıyla özneleşemediği bir yapı ortaya çıkmaktadır. Bu durum demokrasisiz bir demokrasinin oluşumuna neden oluyor gözükmektedir.

⁶⁹ Calhoun, Age, Giriş Kısmı.

KAYNAKÇA

- Aydın, Z. (2008). "Demokrasi Mühendisliği ve Az Gelişmiş Ülkeler", YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt.1, S.1, Lefkoşa.
- Bağce, H. E. (2007). "Siyaset ve Demokrasi Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme", Amme İdaresi Dergisi. Cilt 40, Sayı 4, Ankara.
- Bauman, Z. (2006). *Küreselleşme Toplumsal Sonuçları*, (Çev. Abdullah Yılmaz), 2. Baskı. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Z. (2013). *Modernite, Kapitalizm, Sosyalizm*, (Çev. F. Doruk Ergun), Say Yayınları, İstanbul.
- Benhabib, S. (2006). *Ötekilerin Hakları, Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar*, (Çev. Berna Akkıyal), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Blitzer, C. (1968). "Democracy", Volume. 5. *Encyclopedia International*. Grolier, New York.
- Bulut, N. (2003). "Demokrasiyi İdeal Anlamına Yaklaştırma Çabası Olarak Radikal Demokrasi", A.Ü. Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi. Cilt VII, Sayı 1-2, Erzincan.
- Calhoun, Craig J. (1996). (ed.). *Habermas and The Public Sphere*. Fourth Printing. MIT Press.
- Dahl, R. A.(2010). *Demokrasi Üzerine*, (Çev. Betül Kadıoğlu), 2. Baskı. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Dahlberg, L. (2005). "The Habermasian Public Sphere: Taking Difference Seriously?", *Theory and Society*. Vol.34, No.2, Wellington.
- Fraser, N. (2004). "Kamusal Alanı Yeniden Düşünmek: Gerçekte Varolan Demokrasinin Eleştirisine Bir Katkı", Özbek, M. (ed.). *Kamusal Alan*. Hil Yayın, İstanbul.
- Giddens, A. (2004). *Modernliğin Sonuçları*, (Çev. Ersin Kuşdil), 3. Baskı. Ayrıntı Yayınları İstanbul.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. (Çev. Zeynep Mercan), Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Habermas, J. (2009). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*. (Çev. Mithat Sancar, Tanıl Bora), 8. Baskı. İletişim Yayınları. İstanbul.
- Habermas, J. (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı*. (Çev. Mustafa Tüzel), Kabaklı Yayınevi, İstanbul.
- Habermas, J. (2012). *Öteki" Olmak, "Öteki"yle Yaşamak: Siyaset Kuramı Yazıları*, (Çev. İlknur Aka), 6. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Hayek, F. (2014). *Kölelik Yolu*, (Çev. Turhan Feyzioğlu, vd.) 5. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara.

- Heslep, Robert D. (2001). "Habermas on Communication in Teaching", *Educational Theory*. Vol.51, No.2, Illisionis.
- Huntington, Samuel L. (1999). "Üçüncü Demokrasi Dalgası", Yayla, Atilla (ed). *Sosyal ve Siyasal Teori*. 2. Baskı. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Karadağ, A. (2003). "Kamusal Alan Modelleri: Çoğulcu Perspektiften Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 58-3, Ankara.
- Laclau, E. (2003). *Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme*. (Çev. Ertuğrul Başer), 2. Baskı, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Laclau, E., Mouffe, C. (2012). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru*. (Çev. Ahmet Kardam), 2. Baskı. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mouffe, C. (2009). *Demokratik Paradoks*. (Çev. A. Cevdet Aşkın), 2. Baskı. Epos Yayınları, Ankara.
- Mouffe, C. (2013). *Siyasal Üzerine*. (Çev. Mehmet Ratip), 2. Baskı. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Özbek, M. (2004). "Giriş: Kamusal Alanın Sınırları", Özbek, M. (ed). *Kamusal Alan*, Hil Yayınları, İstanbul.
- Parekh, B. (2002) *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori*, (Çev. Bilge Tanrıseven), Phoenix Yayınları, Ankara.
- Pustu, Y. (2005). "Yerel Yönetimler ve Demokrasi", *Sayıştay Dergisi*, S.57, Ankara.
- Ringgen, S. (2010). *Demokrasi Neye Yarar? Özgürlük ve Ahlaki Yönetim Üzerine*. (Çev. Nurettin Elhüseyni), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sarıbay, Ali, Y. (2000). *Kamusal Alan, Diyalojik Demokrasi, Sivil İtiraz*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Schmitter,Philippe C., Karl, Terry L. (1999). "Demokrasi Nedir, Ne Değildir", Yayla, Atilla (ed). *Sosyal ve Siyasal Teori*. 2. Baskı. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Staats, Joseph L., (2004). "Habermas and Democratic Theory: The Threat to Democracy of Unchecked Corporate Power", *Political Research Quarterly*. Vol.57, No.4.
- Taylor, C., (2010). *Çokkültürcülük Tanınma Politikası*. 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Todorov, T. (2008). *Ortak Hayat*. (Çev. Mehmet Emin Özcan), Dost Yayınları, Ankara.
- Touraine, Alain. (2011). *Demokrasi Nedir?*. (Çev. Olcay Kunal) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Türköne, M. (ed). (2005). *Siyaset*. Lotus Yayınları, Ankara.

- Webster, F. (2002). *Theories of The Information Society*, 2nd edition, Routledge, London.
- Yayla, A. (1999). "Liberalizm ve Demokrasi: Mükemmel Olmayan Birliktelik, Tahammülü Güç Ayrılık", Yayla, A. (ed.). *Sosyal ve Siyasal Teori*. İkinci Baskı. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Yükselbaba, Ü. (2008). "Habermas'ın Prosedüralist Hukuk Paradigması, Haklar Sistemi ve Hukuk Devleti", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt:66, S.1, İstanbul.